

אמונה סדורה

עיון בסוגיות מזווית אמונית

בנושא: סוכות

מנחם שמש

המכון התורני אלון מורה

מהדורה ראשונה

אלול תשע"א

© כל הזכויות שמורות

למכון התורני שעל יד ישיבת "ברכת יוסף"

אלון מורה

להארות ולהערות בכל הנוגע לספר ניתן לשלוח דוא"ל ל- emunasdura@gmail.com

תניא, הלל הוקן אומר: בשעת המכניסין פור, בשעת
המפזרים כנס. ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו פור,
שנאמר "יש מפזר ונוסף עוד". ואם ראית דור שאין התורה
חביבה עליו כנס, שנאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

(ברכות, דף סג ע"א)

בדורות האחרונים התפזרה התורה על פני ספרים רבים, וגם בני תורה מתקשים להגיע
ולמצוא התייחסות של גדולי ישראל לסוגיות תורניות בכלל, ולנושאים מחשבתיים-
אמוניים בפרט. מטרה גדולה היא לקבץ את דברי חכמי ישראל לדורותיהם, החל
מתקופת המשנה ועד לדורנו אנו. חיבור כזה נותן ביד הלומד כלי מחזיק ברכה,
בבואו ללמוד או ללמד.

האברך החשוב ר' מנחם שמשי הי"ו טרח, ליקט וסידר את המקורות על פי נושאים,
והם באים מאירים וברורים לפני המעיין.

ספר זה הוא פרי הילולים ראשון של המכון התורני לכתובה ולהוצאת ספרים באלון
מורה. הננו מאחלים לר' מנחם שמשי המשך פורה של כתיבה ועריכה. הננו מאמינים
שספר זה וגם הבאים אחריו, בהוצאת המכון, יתקבלו בכרכה על ידי הלומדים
והמעיינים.

בברכה רבה

אליקים לבנון

אלון מורה

תוכן עניינים

11	פרק א: עניינו של יום
56	פרק ב: ארבעת המינים
111	פרק ג: סוכה
175	פרק ד: שמות החג
191	פרק ה: זמן החג
214	פרק ו: סוכות בזמן שבית המקדש היה קיים
285	פרק ז: הקשר בין סוכות לאומות העולם
301	פרק ח: הושענא רבה
330	פרק ט: שמיני עצרת ושמחת תורה

הקדמה

על המחשבה

במאמרו "מעט צרי", מתאר הראי"ה קוק את הצורך הגדול בכינוס פזורי המחשבה היהודית למקום אחד.

בעולם המחשבה המעשית שלנו, עיון ההלכה והתלמוד, הצליח הניסיון יפה. הדיעות כולן, המוסכמות והבלתי-מוסכמות, נקבצו יחד, יחד העשירו את ידיעותינו, הרחיבו את חוג רעיונינו והאדירו את תעופת שכלנו, בתתן לנו יד להגיע אל כל מבוקש מחודש, מסעיפי המחשבה המעשית, באופן מבורר ומוצלח, לפי תנאי מצבנו. התועלת המוחשי שהתגלה על ידי הלימוד הרחב שנבנה מקיבוץ הדיעות השונות והשתרגותן, הפיגה לגמרי את הטעם של המחלוקת והפירוד, האפשרי להיולד משינויי הדיעות וההחלטות, והביאה תמורתם אחדות, אהבה ורחשי כבוד אין קץ, לכל הדיעות השונות והמתנגדות גם יחד.

בתורת הנגלה, בספרות ההלכה והתלמוד, נעשתה עבודה גדולה והתקבצו להן יחד הדיעות השונות. הרוצה ללמוד הלכות שבת, כמשל, אין הוא צריך ללקט מקור אחר מקור בדברי רבותינו הראשונים, אלא יכול הוא להיעזר ולהשתמש בדברי ה"בית יוסף" שכינס למקום אחד מגוון גדול של דיעות הראשונים. כינוס זה הופך את הלימוד לרחב יותר, ומאפשר ללומד להביט על הסוגיה בצורה עשירה ומליאה יותר, הכוללת דיעות ושיטות שונות ורבות.

לא כן הוא גורל המחשבה העיונית. למרות כל עמל בעלי האגדה לפלגותיהם, בעלי המוסר, המחקר והקבלה העיונית, על כל פנים לחבב ולרומם את עבודת המחשבה והרעיון, לא זכינו עדיין לקבע קיבוצים וישיבות קבועים, שתהיה מטרתם לכנס במקום אחד, בקיבוץ והתאמה, את כל פזורי המחשבה הגדולה של כנסת ישראל, שנגלתה בצדדים רבים, בדורות שונים, במצבים מיוחדים, בפלגות מפוזרות ובמקצועות וסגנונים מחולפים, ומכל מקום הכל הולך למקום אחד – למקור ישראל. וכל אותם הספרים הנפלאים מלאי העניין, שכל כך התעמקו בהם גדולי הדורות בחיבורם והפצתם, הם מונחים בקרן זוית, או נחשבים לספרי טיול, שמעיינים בהם בדרך ארעי, ועיון כזה איננו מביא כלל את תועלת המבוקש הכללי, להתכנסות

המחשבות, לקישורן, התיילדותן ובניינן. אותם שהתפתחות המחשבה הכללית הביאתם למידה זו להיות גם הם צמאי רעיון ותאבי דברים חדשים וחיים, באין להם מן המוכן על אדמת ישראל מוזן מעדן ומבריא... הנם מתרחקים, מתדלדלים ומתנוודים לכל רוח... וכל זאת באתנו מפני היראה הנפרזה מכל עיון ומחשבה, בחלקי התורה הנוגעים ללב המרגיש ולמוח החושב, שצווחו עליה גדולי הדורות, בייחוד המקובלים... ודאי חובתינו כעת לכתוב שם אל אלהי ישראל בספרים, בחוברות, במאמרים, בחזיונות, בשירים, בפירושים ובדרושים, ובכל אותם הכלים שהמחשבות נכנסות על ידם לרשות הציבור... נרחיב את מידת הלימוד העיון והדרישה על אופי המחשבי שלנו, לכל אגפיו, נקבע גם עליו מסכת, נעשה גם בו חריפים ובקיאים, גדולים וגאונים... ההרגל לשוטט בהיכל הרעיון, לאנשי דיעה, לטייל בין שדרות השיטות השונות שבדרכי תורת המחשבה, יעודד את רוחנו, ויקיץ לתחיית עלומים את כוחותינו הנרדמים ועייפים מקוצר רוח, ויביאנו להכיר, לעצמנו ולזולתנו, את חוסנה ועושרה הרוחני של כנסת ישראל, את בהירות מחשבתה וקדושת מוסרה.

המציאות היא, טוען הרב קוק, כי אנו זקוקים לכנס במקום אחד את מקורות המחשבה של תורת ישראל. אוצר מחשבה זה מתפרס על פני תחומים הנראים שונים – מוסר, מחקר, קבלה, מדרש – אך מתוך ידיעה שהכל יונק ממקור אחד, עלינו לכנס הכל למקום אחד. בנוסף, אין עלינו להסתפק בלימוד ספרי אמונה ומחשבה בדרך אגב, אלא עלינו ללמוד את הדברים בצורה קבועה ושיטתית. מצב בו אוצר המחשבה מפוזר גורם לאנשים רבים לחפש צימאון לרוחם בשדות זרים. הפיתרון נעוץ בפיתוח לימודי האמונה בצורה שיטתית – לימוד שיביא, בסופו של דבר, את עם ישראל כולו, להכיר בעושרה הגדול של התורה, בקדושתה ובמוסריותה העליונה.

מדברים אלו של הרב ניתן להכיר ולהבין את חשיבותה הגדולה של מלאכה זו – קיבוץ וארגון דברי קדמונינו במחשבה ובאמונה.

על פי דברים אלה, לקחנו על עצמינו במכון התורני אלון מורה, לפתוח בסדרת ספרים שתיקרא "אמונה סדורה". סדרה זו תתמקד בנושאים שונים בתחומי המחשבה היהודית, ותהווה ניסיון לפרוץ דרך ביישום דברי הרב קוק. הרעיון בספרים אלו, כפי העולה מדבריו של הרב קוק, הוא לכנס דיעות שונות ומקורות שונים בדברי קדמונינו תחת מסגרת אחת, מסגרת בה ניתן יהיה ללמוד את הנושאים ואת הסוגיות בצורה אחדותית וכוללת, מסגרה בה תוכלנה הדיעות השונות להפרות ולהשלים זו את זו עד כדי יצירת מארג חדש ושלם המאיר באור גדול את תורת ה', תורת ישראל.

על הספר

בספר זה בחרנו להתמקד בנושאי חג הסוכות, מזוויתם המחשבתית. הספר מחולק למספר פרקים, והפרקים – לנושאים. תחת כל נושא מסודרים בסדר כרונולוגי מגוון רחב של מקורות – משנה, תלמוד¹, מדרש, זוהר², פרשני תנ"ך, ראשונים ואחרונים – העוסקים באותו נושא מזוויות שונות ובסגנונות שונים. השתדלנו, ככל שידינו משגת, לבצע עריכה אחידה על כל המקורות – פתיחת ראשי תיבות, הפנייה למקורות, הוספת הערות שוליים להערות וליתר ביאור – והכל בכדי להנגיש את המקורות ללומד ולהפוך את הלימוד לנוח יותר.

טיבה של עבודה כזו מזמן ללומד קושי גדול – כיצד ניתן לכנס מקורות שונים ולשלב ביניהם? לעיתים נראה כי מקורות שונים עסקו כל אחד בזווית אחרת באותו נושא, ולא ברור כיצד ניתן לשלב בין הזוויות ולחברן זו לזו. קושי זה נגרם, בין היתר, מן העובדה הפשוטה כי המקורות שונים זה מזה בסגנונם ובצורתם. אין דומה סגנונו של המדרש לסגנונו של הרמב"ם, ואין דומה סגנונו של רבינו בחיי לסגנונו של ה"שפת אמת". עלינו להבין כי קושי זה הוא, בעצם, לב כל העניין, וזוהי בדיוק מטרת הספר – לכנס מקורות שונים תחת קורת גג אחת, דווקא משום שהמקורות נכתבו על ידי מחברים שונים, בתקופות שונות ובסגנונות שונים. חובה עלינו להתגבר על מכשול זה, בכדי שנוכל להכיל בקרבנו את מגוון המקורות.

מספר פתרונות לדבר. ראשית, כפי שכבר כתבנו, בוצעה עריכה אחידה על כל המקורות, בכדי להקל, ולו במעט, על הפער בין הסגנונות. בכל המקורות נפתחו ראשי התיבות, ונוספו הערות שוליים היכן שראינו לנכון לבאר ולהרחיב תוספת ביאור.

זאת ועוד, המגוון הגדול של המקורות מאפשר לכל לומד, על סגנונו ועל ידיעותיו הקודמות בלימוד, לבחור ללמוד חלק מהמקורות. כל מקור עומד בפני עצמו, ויכול להילמד בפני עצמו ללא קשר למקורות האחרים. ישנם מקורות הקלים יותר ללימוד ולהבנה, וישנם מקורות קשים יותר, והלומד ילמד על פי רצונו. כאן המקום להדגיש את שנאמר כבר – המקורות בכל נושא מסודרים על פי רצף כרונולוגי, ולא על פי מהלך דברים או מבנה מסוים. ככל שיבחר הלומד להקיף מקורות רבים יותר, כך יוכל לראות את הדברים בצורה שלימה ומליאה יותר, וליצור לעצמו ובעצמו את מבנה הדברים כפי שהוא מבין אותם.

¹ במקום הצורך שילבנו בדברי הגמרא את פירוש רש"י, והוא מובא בתוך סוגריים.

² בכל מקור מדברי הזוהר הוספנו בהערת שוליים תרגום ופירוש לדברים מבעל "הסולם". הפירוש מובא בתוך סוגריים.

כמענה נוסף לקושי בכינוס מקורות שונים, ועל מנת להקל על הלימוד, בסוף כל פרק מובא סיכום קצר המציג את עיקרי הדברים העולים מן המקורות. מטרת הסיכום היא לתת כיוון כללי של הדברים ותמצות של התובנות העיקריות. אין הסיכום מתיימר להקיף את כל המקורות המצוטטים, וכן אין הוא מתיימר ליצור מהלך "נכון" של כל המקורות. כאמור, ניתן להפרות בין המקורות בצורות שונות ומגוונות, ובנקודה זו יכולה וצריכה לבוא לידי ביטוי הנקודה האישית של כל לומד.

ספר זה יוצא לאור במסגרת המכון התורני אלון מורה. שלמי תודה נתונים למוסדות בית המדרש לתורה והוראה אלון מורה – לעומד בראשה הרב אליקים לבנון שליט"א, להנהלת המוסדות ולאגפיה השונים שעזרו ושסייעו בשלבים השונים של הוצאת הספר.

אנו תפילה כי ספר זה, והספרים הבאים שיבואו אחריו אי"ה, יקבעו את לימודי האמונה והמחשבה היהודית כלימוד מסודר ושיטתי, ומתוך כך נבוא כולנו לידי חיבור גדול יותר לתורת ה', ונזכה להתגשמות נבואות ישעיה וירמיה – "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם". במהרה בימינו אמן.

מנחם שמש

המכון התורני אלון מורה

פרק א: ענייניו של יום

- א. דביקות ישראל בה'
- ב. שמחה
- ג. ראשון לחשבון עוונות
- ד. עבודת ה' בטבע
- ה. קריאת ספר קהלת

א. דביקות ישראל בה'

תלמוד בבלי, תענית, דף ט ע"א:

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה ואהרן ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר וענן ומן. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה... מת אהרן - נסתלקו ענני כבוד, שנאמר (במדבר כא, א) "וישמע הכנעני מלך ערד", מה שמועה שמע – שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להילחם בישראל. והיינו דכתיב (במדבר כ, כט) "ויראו כל העדה כי גווע אהרן". אמר רבי אבהו: אל תקרי "ויראו" אלא "וייראו".

זוהר, נח, דף סד ע"א-ע"ב:

עד דהוו אזלי, חמו חד יודאי דהוה אתי. אמר רבי יוסי: האי בר נש יודאי איהו ואתחזי. כד מטא גבייהו שאילו ליה, אמר לון: שליחא דמצווה אנא, דהא אנן דיירי בכפר דראמין, ומטי זימנא דחג ואנן צריכין לולב וזינין דעמיה, ואנא אזיל לקטעא לון למצווה. אזלו כחדא. אמר ליה ההוא יודאי: הני ארבע מינין דלולב דבכולהו אתאן לרצויי עלמא, שמעתון אמאי אנן צריכין לון בחג. אמרו ליה: כבר אתערו בהו חברייא, אבל אי מילה חדתא איהו תחות ירך, אימא לה... תו אמר לון: בראש השנה איתערו את קדמאה איהו בעלמא. מאי איתערו את קדמאה, דא בי רינא דלתתא דאיתער למידן עלמא, וקב"ה יתיב על עלמא בדינא ודאין עלמא. ושלטא האי בי דינא למידן עלמא עד יומא דכיפורי, דנהירין אנפאה, ולא אשתכח חויה דלטורא בעלמא דאיהו אתעסק במה דאתיין ליה ההוא שעיר דאיהו מסטרא דרוח מסאבא כדקא חזי ליה. ובגין דאתעסק

בה הוא שעיר, לא קריב למקדשא... ואנהירו אנפוי דמקדשא, ועל דא ישראל כולהו משכחין רחמי קמי קב"ה, ואתעבר חובייהו... לבתר ישראל כד מטו לחג, מתערי סטרא דימינא לעילא, בגין דיתקשר ביה סיהרא, ויתנהירו אנפיה כדקא חזי. וכדין פלגת חולקא דברכאן לכל אינון ממנן דלתתא, דיתעסקון בחולקיהון, ולא ייתון לינקא ולקרבא בסטרא דחולקיהון דישראל. כגוונא דא לתתא, כד שאר עמין אתברכון כולהון, אינון מתעסקין באחסנת חולקיהון, ולא הוו אתיין לאתערבא בהדייהו דישראל ולחמאד חולק אחסנתיהון. ובגין כך ישראל אינון משכין ברכאן לכל אינון ממנן, בגין דיתעסקון בחולקיהון ולא יתערבון בהדייהו. וכד סיהרא אתמלי ברכאן לעילא כדקא יאות, ישראל אתיין וינקין מינה בלחודייהו, ועל דא כתיב (במדבר כט, לה) "ביום השמיני עצרת תהיה לכם", מאי "עצרת" – כתרומו "כנישו", כל מה דכנישו מאינון ברכאן עילאין לא ינקין מינה עמין אחרנין בר ישראל בלחודייהו. ובגין כך כתיב "עצרת תהיה לכם" - "לכם" ולא לשאר עמין, "לכם" ולא לשאר ממנן. ועל דא אינון מרצין על המים, למייהב לון חולק ברכאן דיתעסקון ביה ולא יתערבון לבתר בחדוותא דישראל כד ינקין ברכאן עילאין. ועל ההוא יומא כתיב (שיר השירים ב, טז) "דודי לי ואני לו", דלא אתערב אחרא בהדן¹.

¹ תרגום: "בעוד שהיו הולכים, ראו שהיה בא לנגדם יהודי אחד. אמר רבי יוסי: אדם זה הוא יהודי, שהוא נראה [כיהודי]. כשהגיע אליהם שאלו לו [מי הוא], אמר להם: שליח מצווה אני, כי אנו יושבים בכפר דראמין, והגיע זמן החג וצריכים אנחנו לולב והמינים שעמו, ואני הולך לקצץ אותם לשם מצווה. הלכו יחד. אמר להם אותו היהודי: אלו ד' מינים שבלולב שבכולם באים לרצות בעד העולם, השמעתם למה אנו צריכים להם בחג [ולא בזמן אחר]. אמרו לו: כבר העירו בהם החברים [לומר טעמם], אבל אם יש דבר חדש תחת ירך, אמור אותו... עוד אמר להם: בראש השנה התעוררות הראשון חוזר ובא בעולם [שהיא הנוקבא, כלומר הנוקבא חוזרת לקדמותה כמו שהיתה ביום ד' דמעשה בראשית. ושואל], מהו התעוררות הראשון, [ואמר] זה בית דין שלמטה שנתעורר לדין העולם, והקב"ה יושב על כסא הדין ודין את העולם [פירוש, הנוקבא נקראת בית, וביום ד' דמעשה בראשית מטרם שנבנית... ואז הייתה מלאה דינים ונקראת בית דין שלמטה... ועל כן היא דן את העולם בדין, וכן ז"א יושב אז על כסא דין ודין את העולם, ומצב הזה נקרא אתערותא קדמאה]. ובית דין זה שולט לדין העולם עד יום הכיפורים, [ש[אז] פניה מאירים [דהיינו שמשגת ג' ראשונות הנקראות 'פנים'], ונחש המקטרג אינו נמצא בעולם שהוא מתעסק באותו שעיר לעזאזל שמביאים לו שהוא מצד רוח הטומאה כראוי לו [להמקטרג]. ומשום שמתעסק באותו השעיר, אינו קרב למקדשא [שהיא הנוקבא. כלומר, אינו קרב לקטרג על ישראל ולהפריד הזיווג של ז"א ונוקבא]... ועל כן מאירים הפנים של המקדש [שהיא הנוקבא], ועל כן ישראל כולם מוצאים רחמים לפני הקב"ה, ומעביר עוונם... ואחר כך כשישראל מגיעים לחג [הסוכות], מתעורר צד הימין של מעלה [בסוד הפסוק (שיר השירים ב, ו) 'וימיני תחבקני'], כדי שהלבנה [דהיינו הנוקבא] תתקשר בו [בימין], ופניה יאירו כראוי. ואז מתלקת חלק מברכותיה לכל אלו הממונים של מטה [דהיינו ע' שרים], כדי שיתעסקו בחלקם, ולא יבוא לינק וליקרב לצד חלקם של ישראל. כעין זה למטה [בעולם הזה], כאשר שאר האומות כולם מתברכים, הם נעסקים בנחלת חלקם, ואינם באים להתערב עם ישראל ולחמוד את נחלת חלקם. ומשום זה [בחג על ידי הקרבת ע' פרים] ממשיכים ישראל ברכות לכל אלו הממונים [על ע' אומות], כדי שיתעסקו בחלקם ולא יתערבו בהם. וכאשר הלבנה מתמלאה עם ברכות

זוהר, אמור, דף קב ע"ב-קג ע"ב:

"ובחמישה עשר יום" (במדבר כט, יב), רבי יהודה פתח, "וישמע הכנעני מלך ערד" (במדבר כא, א). תנינן, ג' מתנן עילאין אודמנו להו לישראל על ידי תלתא אחין – משה, אהרן ומרים. מן – בזכות משה, ענני כבוד – בזכות אהרן, באר – בזכות מרים, וכולהו אחידן לעילא... ענני כבוד בזכות אהרן, דכתיב (במדבר יד, יד) "אשר עין בעין נראה אתה ה' וגו'", וכתוב (ויקרא טז, יג) "וכסה ענן הקטורת", מה להלן שבעה אף כאן נמי שבעה, דהא בקטורת שבעה עננין מתקשרן כחדא, ואהרן רישא לכל שבעה עננין הוא, והוא קשיר לשית אחרנין ביה בכל יומא... מית אהרן – אסתלקו אינון עננין, ואסתלק עננא דבירא עמהון... אמר רבי יצחק: מפני מה זכה אהרן לדא, בגין דאיהו קשיר בעננים, והוא אקשיר כל יומא ויומא לכולהו כחדא, דמתברכאן כולהו על ידוי.

תא חזי, על כל חסד דעביד קב"ה בישראל, קשיר עמהון ז' ענני יקירן, וקשיר להו בכנסת ישראל, דהא עננא דילה אתקשר בשיתא אחרנין. ובכולהו שבעה אזלו ישראל במדברא, מאי טעמא, בגין דכולהו קישרא דמהימנותא נינהו, ועל דא "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב). מאי קא מיירי, בגין דכתיב (שיר השירים ב, ג) "בצל חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי", ובעי בר נש לאחזאה גרמיה דיתבי תחות צלא דמהימנותא.

תא חזי, כל אינון שנין דקאים אהרן, הוו ישראל בצלא דמהימנותא תחות אילין עננין. בתר דמית אהרן, אסתלק עננא חד דהוא ימינא דכולא, וכד האי אסתלק – אסתלקו כל שאר עמיה, ואתחזיאו כולהו בגריעותא. והא אוקמוה, דכתיב (במדבר כ, כט) "ויראו כל העדה כי גוע אהרן", אל תקרי "ויראו" אלא "ויראו", מיד "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים" – שמע דאסתלקו אינון עננים, ומית תיירא רברבא דכל אינון עננים אתקשרו ביה. אמר רבי יצחק: "הכנעני מלך ערד יושב הנגב" ודאי, וכד אתו אינון מאללין דשדר משה, אמרו "עמלק יושב בארץ הנגב" (במדבר יג, כט) בגין לתברא לבייהו, דהא בעמלק אתבר חיליהון בקדמיתא...

"בסכת תשבו" חסר, ודא עננא חד, דכולהו קשירין ביה, דכתיב (במדבר י, לד) "כי ענן ה' עליהם יומם", וכתוב (במדבר יד, יד) "ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם" – דא הוא עננא דאהרן דאיקרי "יומם", דכתיב (תהלים מב, ט) "יומם יצוה ה' חסדו". עננא חד נטיל

למעלה כראוי, באים ישראל ויונקים ממנה בלבדם, ועל כן כתוב 'ביום השמיני עצרת תהיה לכם', מהו 'עצרת' – הוא כתר גומו 'כנישו' [דהיינו אוסף], כי כל מה שנאסף מהברכות העליונות אינם יונקים ממנה עמים אחרים חוץ מישראל בלבדו. ומשום זה כתוב 'עצרת תהיה לכם' – [שהמשמעות הוא] 'לכם' ולא לשאר עמים, 'לכם' ולא לשאר ממונים. ועל כן ישראל מרצים [את הקב"ה] במים [שמנסכים על המזבח], כדי לתת [להממונים של האומות] חלק מהברכות שיתעסקו בו ולא יתערבו אחר כך בשמחתם של ישראל כאשר ינקו ישראל ברכות העליונות. ועל יום זה כתוב 'דודי לי ואני לו', שאחר אינו מתערב עמנו".

עמיה חמש אחרנין, ואינון שית. ועננא אחרא, דכתיב "ובעמוד אש לילה", דא נהרא להו לישראל מנהירו דאינון שית.²

זוהר, פנחס, דף ריד ע"ב:

אמר רבי חייא לרבי אלעזר, אילין יומין מראש השנה עד יומא בתראה דחג, בעינא למיקם עליהו. אמר רבי אלעזר, הא איתמר וחברייא אתערו בהו. אמר רבי חייא, ודאי

² תרגום: "ובחמישה עשר יום", רבי יהודה פתח, 'וישמע הכנעני מלך ערד'. למדנו, ג' מתנות עלינונות נזדמנו לישראל על ידי ג' אחים – משה, אהרן ומרים. מן – בזכות משה, ענני כבוד – בזכות אהרן, באר – בזכות מרים, וכולם אחוים למעלה... ענני כבוד בזכות אהרן [שהוא מרכבה לחסד], שכתוב 'אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם וגו'', וכתוב 'וכסה ענן הקטורת', מה להלן [בקטורת] הוא שבעה [עננים] אף כאן [ב'ועננך עומד עליהם'] הם גם כן שבעה [עננים], כי בקטורת היו ז' עננים מקושרים יחד, ואהרן הוא הראש לכל השבעה עננים [כי ז' עננים הם סוד חג"ת נה"מ, ואהרן שהוא מרכבה לחסד הוא ספירה ראשונה מהם], והוא קשור בו לששה [עננים] אחרים [שהם גבורה תפארת נה"מ] בכל יום [ועל כן נחשבים העננים שהם בזכות אהרן, להיותו בחינת חסד שהוא ראש העננים וכולל אותם]... מת אהרן – נסתלקו אלו ענני כבוד, ונסתלק עמהם הענן [השביעי], שהבאר [שהיא מלכות נתקשרה בו, כנ"ל]... אמר רבי יצחק: מפני מה זכה אהרן לזה [שימשכו ענני הכבוד לישראל בזכותו], הוא משום שהוא קשור בעננים [כלומר שהוא מידת החסד כמוהם], והוא [להיותו מרכבה לחסד דו"א שהוא ראש העננים], היה מקשר [ומייחד] בכל יום ויום כולם כאחד, שיתברכו כולם על ידיו.

בוא וראה, על כל חסד שעשה הקב"ה עם ישראל, קשר עימו ז' ענני כבוד [שהם כנגד חג"ת נה"מ], וקשר אותם בכנסת ישראל [שהיא המלכות], כי הענן שלה [שהוא מלכות דעננים] היה קשור בששה האחרים [חג"ת נה"מ]. ובכל שבעה [העננים] הלכו ישראל במדבר, מה הטעם, הוא משום שכולם היו קשרי האמונה [שהיו דבוקים במלכות הנקראת אמונה], ועל זה [אומר הכתוב] 'בסוכות תשבו שבעת ימים' [שהוא סוד ז' ענני הכבוד שהלכו עם ישראל במדבר]. מה זה מלמדנו, [ומשיב] משום שכתוב 'בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי' [שהוא סוד צל ענני הכבוד והוא סוד צל סוכה], וצריך האדם להראות את עצמו שהוא יושב תחת צילה של האמונה.

בוא וראה, כל אלו השנים שנמצא אהרן, היו ישראל בצל האמונה תחת אלו ז' העננים. אחר שמת אהרן, נסתלק ענן אחד [שהוא החסד דעננים שהיה מידתו] שהוא הימין של כולם [כלומר, שכולם היו בחינות חסדים שהם כלולים בצד ימין, אלא החסד שבהם הוא יותר ימין מכולם, כי כולם כלולים בו, והם בחינת ז' ספירות הכלולות בספירת החסד, ועל כן] כשנסתלק זה [דהיינו החסד דעננים] – נסתלקו כל שאר [העננים] עמו [להיותם ששה הספירות הכלולות בו], ונראו כולם בחיסרון [מישראל]. והרי העמדנו, שכתוב 'ויראו כל העדה כי גוע אהרן', אל תיקרי 'ויראו' אלא 'ויראו' [דהיינו שהלך מהם הצל של העננים, ונראו לעין], מיד 'וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים' – שמע שנסתלקו ענני הכבוד, ומת מורה דרך הגדול שכל אלו העננים היו מקושרים בו. אמר רבי יצחק: 'הכנעני מלך ערד יושב הנגב' ודאי, וכשבאו אלו המרגלים ששלח משה, אמרו 'עמלק יושב בארץ הנגב' כדי לשבור לבם, כי בעמלק נשבר כוחם בתחילה...

'בסכת תשבו' חסד [וא"ו בהמילה 'סכת'], והוא [משום שסוכות זה רומז רק] לענן אחד בלבד [שהוא חסד], שכל [ששה עננים] קשורים בו [ועל כן הם ז' ימים], שכתוב 'כי ענן ה' עליהם יומם', וכתוב 'ובעמוד ענן אתה הולך לפנים יומם' – זה הוא ענן של אהרן [שהוא חסד] שנקרא 'יומם', שכתוב 'יומם יצוה ה' חסדו'. ענן אחד [שהוא חסד] לוקח עמו חמש [עננים] אחרים [שהם גבורה, תפארת נה"מ] והם ששה. וענן אחר, שכתוב בו 'ובעמוד אש לילה' [שהוא המלכות], הוא מאיר לישראל מן ההארה של אלו ששה [עננים]."

הכי הוא, אבל אנא שמענא לכוצינא קדישא עילאה מילה בהו. אמר ליה אימא ההוא מילה. אמר ליה עד לא קאימנא ביה. אמר רבי אלעזר, אף על גב דחבריאי אוקמו מילה ושפיר הוא, אבל סידורא דהני יומי רזא דחכמתא הוא בין מחצדי חקלא.

תא חזי, הא איתמר סידורא דיחודא כולא בחד היך הוי. והא איתמר, פתח ואמר, (ישעיה נב, ט) "חשף ה' את זרוע קודשו" – דא דרועא חדא דביה תליא ישועה, דביה תליא נוקמא, דביה תליא פורקנא. ולמה, למיקם לה לכנסת ישראל מעפרא, ולקבלא לה לגביה לאזדווגא כחדא. וכד האי איתער לקבלה, כמה דחילו שריא בעלמא, עד דינח ההוא דרועא תחות רישהא לאתחברא. כמה דאת אמר (שיר השירים ב, ו) "שמאלו תחת לראשי וגו'", וכדין נייחא דינא ומכפר חובין. לבתר אתי ימינא לחבא, כדין חדוותא שרייא בעלמא, וכל אנפין נהירין. לבתר אזדווגת בגופא, וכדין כולא איקרי אחד בלא פיירודא. כדין הוא שלימו דכולא וחדוותא דכולא ואחידו ודאי, מה דלא אשתכח הכי בשאר זימני.

כגוונא דהאי סידורא דהני יומין, מראש השנה עד יומא בתראה דחג. בראש השנה איתער דרועא דשמאלא לקבלא לה למטרוניתא, וכדין כל עלמא בדחילו בדינא ובעי ההוא זימנא בתיובתא שלים לאשתכחא עלמא קמי קב"ה. לבתר אתיאת מטרוניתא, ובעיין בני היכלא בתשעה לירחא, למעבד חדוותא ולמטבל בנהרא לדכאה גרמייהו בזיווגא דמטרוניתא ביומא אחרא, הוא זיווגא דילה לשוואה שמאלא תחות רישהא, כמה דאת אמר "שמאלו תחת לראשי".

וכדין ישראל בתעניתא על חובייהו ומכפרא להו, דהא אימא עילאה אנהירת אנפהא למטרוניתא בזווגהא, ומתכפרין כל בני היכלא, כיוון דשמאלא מקבלה לה בהאי יומא, דרישא דמטרוניתא שרייא על שמאלא. ביומא קדמאה דחג יתער ימינא לקבלה בגין לחבקה, וכדין כל חדווא וכל אנפין נהירין, וחדוותא דמים צלילן לנסכא על מדבחא. ובעיין בני נשא למחדי בכל זינין דחדווא, דהא ימינא גרים, בכל אתר דשאר ימינא, חדוותא אצטריך ככולא, כדין חדוותא היא לאשתעשעא. לבתר, ביומא תמינא, חדוותא דאורייתא הוא, דהא כדין זיווגא דגופא הוא זיווגא דכולא למיהוי כולא חד, ודא הוא שלימו דכולא. ודא יומא דישראל איהו ודאי, ועדבא דידיהו בלחודייהו דלית ביה חולקא לאחרא. זכאין אינון ישראל בעלמא דיין ובעלמא דאתי, עלייהו כתיב (דברים ז, ו) "כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך".³

³ תרגום: "אמר רבי חייא לרבי אלעזר, אלו הימים שמן ראש השנה עד יום האחרון של החג אני רוצה לעמוד עליהם. אמר רבי אלעזר הרי למדנו, והחברים העירו בהם. אמר רבי חייא ודאי כך הוא, אבל אני שמעתי דבר בהם, ממאור הקדוש העליון [שהוא רבי שמעון]. אמר לו אמור הדבר ההוא. אמר לו עוד אינו עומד בו [כלומר שהחברים אינם מובנים לו כל צרכן]. אמר רבי אלעזר, אף על פי שהחברים העמידו דבר הזה יפה הוא, אבל סדר אלו הימים הוא סוד החכמה בין קוצרי השדה [כלומר, בין אלו החכמים שכבר גמרו כל

רבינו בחיי, דברים טז, יד:

ודרך הקבלה בשלוש רגלים אלו הנזכרים בפרשיות כסדרן: פסח, שבועות, סוכות, כנגד שלושה אבות – החסד והדין והרחמים. פסח כנגד מידת החסד, כלשון (שמות יב, כג) "ופסח ה' על הפתח", ותרגם אונקלוס "ויחוס", וזהו שכתוב (תהלים קלו, י) "למכה מצרים בכבוריהם כי לעולם חסדו", שהרי מכת בכורות שבו יצאו ישראל – דין היה למצרים, וחסד לישראל. שבועות כנגד מידת רחמים שהוא המכריע⁴, ומזה דרשו "והתפארת" –

בירורי המלכות, הנקראת שדה]. בוא וראה, הרי למדנו סדר היחוד הכל באחד איך הוא. והנה למדנו, פתח ואמר, 'חשף ה' את זרוע קודשו', זו זרוע אחת [שהיא קו השמאל] שבו תלויה הישועה, בו תלויה הנקמה, בו תלויה הגאולה. ולמה 'חשף ה' את זרוע קודשו זו], הוא להקים כנסת ישראל [שהיא המלכות] מן העפר, ולקבל אותה אצלו להתחבר כאחד. וכאשר זו [הזרוע] נתעוררה כנגדה, כמה פחד שורה בעולם עד שיניח זרוע ההיא תחת ראשה להתחבר. כמו שאתה אומר 'שמאלו תחת לראשי וגו'', ואז נח הדין ומכפר החטאים. אחר כך בא [קן] הימין לחבקה, אז שורה שמחה בעולם וכל הפנים מאירים. לאחר זה, היא [המלכות] מתחברת בגוף [דהיינו בקו האמצעי], ואז נקרא הכל אחד בלא פירוד [כי קו האמצעי כולל ימין ושמאל יחד]. אז הוא שלימות הכל ושמחת הכל ומתאחדים ודאי [ד"א ומלכות], מה שלא נמצא כך בשאר הזמנים. כעין זה הוא הסדר של אלו הימים מראש השנה עד יום האחרון של החג. בראש השנה נתעוררה זרוע השמאלית [דהיינו קו שמאל דו"א] לקבל את המלכה, ואז כל העולם בפחד בדין, וצריכים העולם בעת ההוא להימצא בתשובה שלימה לפני הקב"ה. אחר כך באה המלכה בתשעה לחודש, וצריכים בני ההיכל [דהיינו בני ישראל] לעשות שמחה ולטבול בנהר לטהר עצמם [להיות ראויים] אל הזיווג של המלכה [עם ד"א] ביום האחר [דהיינו בעשרה לחודש ביום הכיפורים], שהוא הזיווג שלה, [שד"א] לשום שמאלו תחת ראשה, כמו שאתה אומר 'שמאלו תחת לראשי'. ואז ישראל הם בתענית על עוונותיהם ומתכפרים להם, כי אימא עילאה [שהיא בינה] מאירה פניה אל המלכות בזיווג [כי ביום הכיפורים עולה המלכות ומלבשת את הבינה], ומתכפר לכל בני ההיכל [שהם ישראל] משום שהשמאל [דו"א] מקבל אותה ביום הזה, כי הראש של המלכות שורה על שמאל. ביום הראשון של סוכות יתעורר [קן] הימין [דו"א] כנגד [המלכות] כדי לחבק [דהיינו בסוד הפסוק 'וימינו תחבקני'], ואז יש לכל שמחה וכל הפנים מאירים, ושמחת ניסוך מים הצלולים על המזבח. וצריכים בני אדם לשמוח בכל מיני שמחה מפני שהימין גורם זה, כי בכל מקום ששורה הימין [שהוא חסדים] צריך להיות שמחה בכל, אז היא שמחה להשתעשע. אחר כך, ביום שמיני העצרת, הוא שמחת התורה, כי אז הוא זיווג הגוף [דהיינו של קו האמצעי הנקרא גוף] שהוא זיווג של הכל [שהוא כולל הן זיווג השמאל של ראש השנה ויום הכיפורים והן זיווג הימין של חג הסוכות כי קו האמצעי כולל ימין ושמאל] להיות הכל אחד, וזה הוא שלימות הכל. וזה הוא ודאי היום של ישראל, וגורל שלהם לבדם שאין בו חלק לאחר [כלומר לא כמו בחג שמקריבים ע' פרים בשביל ע' אומות, כי בשמיני עצרת אין בו חלק להם]. אשרי הם ישראל בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם כתוב 'כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך".

⁴ מידת הרחמים-התפארת היא המידה המכריעה והמקצועת בין מידת הדין למידת החסד.

זה מתן תורה"⁵, לפי שהתורה בשם המיוחד ניתנה. סוכות כנגד מידת הדין, לשון "סוכה ברוח הקודש", וכן אמרו "למה נקרא שמה יסכה, שסוכה ברוח הקודש"⁶.

מהר"ל, נצח ישראל, פרק סב:

ולכך אמרו בפרק קמא דפסחים "תניא דבי רבי ישמעאל אומר: בזכות ג' ראשון זכו לג' ראשון – להכרית זרעו של עשו, לבניין בית המקדש ולשמו של משיח. להכרית זרעו של עשו, שנאמר (בראשית כה, כה) 'ויצא הראשון אדמוני'. ולבניין בית המקדש, דכתיב (ירמיה יז, יב) 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו'. ולשמו של משיח, דכתיב (ישעיה מא, כז) 'ראשון לציון הנה הנם'⁷, עד כאן⁷. דברים אלו צריכין פירוש, כי מנין לנו דברים אלו לומר כי 'בזכות ג' ראשון זכו לג' ראשון', כי אף שהם משותפין בשם "ראשון" – בשביל כך אין מחויב לומר ש'בשכר ראשון זכו לג' ראשון'. אבל ביאור עניין זה... ויום ט"ו תשרי נקרא גם כן "ראשון"⁸, לפי שהוא ראשון אל השלמה. כי בט"ו ניסן חודש האביב, והוא התחלה – לפי שבו מתחיל הוויות העולם, וכך ט"ו בתשרי כבר הכל הוא בהשלמה, כל הדברים שהם בעולם⁹. לכך נקרא "ראשון" מצד שהוא עיקר גם כן, והוא ראשון השלמת הוויה, ולכך בשביל זה יזכו לבית המקדש, כי בניין בית המקדש השלמת העולם.

⁵ תלמוד בבלי, ברכות, דף נח ע"א: "במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא: 'לך ה' הגדולה' – זו קריעת ים סוף, 'והגבורה' – זו מכת בכורות, 'והתפארת' – זו מתן תורה, 'והנצח' – זו ירושלים, 'וההוד' – זו בית המקדש".

⁶ ילקוט שמעוני, חלק א, סב: "ואמר רבי יצחק: יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה 'יסכה', שסוכה ברוח הקודש, והיינו דכתיב (בראשית כא, יב) 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה'".

⁷ תלמוד בבלי, פסחים, דף ה ע"א: "דתנא דבי רבי ישמעאל: בשכר שלושה ראשון (שביתת הרגל דפסח, ושביתת הרגל דחג, ונטילת לולב שנקראו ראשונים) זכו לשלושה ראשון – להכרית זרעו של עשו, לבניין בית המקדש ולשמו של משיח. להכרית זרעו של עשו, דכתיב 'ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער'. ולבניין בית המקדש, דכתיב 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו'. ולשמו של משיח, דכתיב 'ראשון לציון הנה הנם'".

⁸ ויקרא כג, לה: "ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו". וכן בפסוק לט: "ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון".

⁹ מהר"ל, בסגנונו שלו, מתאר מצב של שלימות במציאות בימי חג הסוכות. תיאור שלימות זו ניתן למצוא גם בדברי השפת אמת לסוכות, תר"מ, ד"ה בנוסח ברוך; תרמ"א, ד"ה כתיב יפתח.

מהר"ל, חידושי אגדות, ראש השנה, עמוד קב:

נמצא ההפרש שיש בין ראש השנה ובין אלו מועדים המקודשים אשר אמר הכתוב (ויקרא כג, מד) "וידבר משה את מועדי", ואמר כי נאה הוא להיות המועדים תלויים בה"¹⁰, כי נמצא שהיו"ד הוא על ראש השנה ויום הכיפורים... וה"א הוא לפסח שהוא ט"ו בחודש... והוא"ו הוא לשבועות... והה"א אחרונה מפני שכאשר משליך היו"ד נשאר ה"א, והוא לסוכות, נמצא כי הם מועדי ה'.

האריז"ל, שער הכוונות, דרושי חג הסוכות, עמוד שג:

הנה נתבאר לעיל בדרוש שקדם, כי על ידי מצוות ז' ימי הסוכות מתפשטין החסדים דאימא בסוד אור מקיף לנוקבא דז"א בז' תחתונות שבה. ולפי שעיקר החיבוק בימין הוא על ידי אלו המקיפין דחסדים דאימא, לכן אין חג הזה ולא הימים האלו נקרא "חג הלולב" או ז' ימי הלולב, רק "חג הסוכות" וז' ימי הסוכות. והנה זהו טעם מצוות סוכה כל שבעת הימים של החג, כי הנה עניין הסוכה הוא אור מקיף אל הנקבה מבחינת החסדים דאימא, ואנחנו – ישראל, בני מלכים, בני מלכות הנקראת רחל, נוקבא דז"א – עושים סוכה ויושבים בצל אור המקיף ההוא המתפשט בה, המקיף וסובב אותה כעין סוכה, כדי שנמשיך אלינו מן האור המקיף ההוא.

שפת אמת, סוכות, תרל"ז, ד"ה בפסוק למען:

בפסוק (ויקרא כג, מג) "למען ידעו כו' כי בסוכות הושבתי כו'", ופסוק (ירמיה ב, ב) "זכרתי לך חסד נעוריך כו'". כלל העניין, כי בניסן הוציאנו ה' ממצרים והיה בחסד ה' בלבד, כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) "את ערום ועריה כו'". אכן הקב"ה רצה שיהיה זה החסד על ידי זכות מעשים טובים של בני ישראל כדי שיתקיים לעד, וכן כתוב (תהלים סב, יג) "ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", פירוש שהקב"ה מסבב בחסדו שהאדם בעצמו יזכה לזה החסד במעשיו, כי הכל מסיבת כל הסיבות. וזהו היה אחר כך, במה שנסעו בני ישראל למדבר וזכו לענני הכבוד, פירוש זה שזכו במעשה עצמם זה מסיר הקטרוג מן בני ישראל, ומאן דאכיל דלאו דיליה בהית כו'¹¹, אבל הזוכה במעשיו הוא מתכבד... והנה זה העניין מתגלה גם בכל שנה, בפסח יציאת מצרים בחסד ה', ואחר כך בראש השנה נידון האדם אם תיקן מעשיו על ידי החסד, כי כל חסדי ה' הם כדי שיתקן האדם מעשיו על ידי החסד, וכשזוכה בדין נמצא נשלם החסד גם על פי מידת הדין.

¹⁰ מהפסוק "וידבר משה את מועדי ה'" דורש מהר"ל שמועדי השנה תלויים בשם "הוי-ה" וקשורים אליו. ה"יוד" הראשונה קשורה לראש השנה וליום הכיפורים, שאר המועדים קשורים לשאר האותיות שבשם "הוי-ה".

¹¹ תלמוד ירושלמי, ערלה, פרק א, הלכה ג.

וזהו החסד של חג הסוכות שהוא החסד הבא על פי דין¹². וכל זה נעשה לאבותינו, וזהו שכתוב "זכרתי לך חסד נעורייך", פירוש שעשה הקב"ה להיות נזכר החסד לדורות על ידי שהיה על פי מעשיהם הטובים של ישראל. וזכירה הוא בדין, פירוש שחסד רק לשעה, זולת מי שזוכה להחסד על פי דין מתקיים לעולם, וזהו שכתוב "כי בסוכות הושבתיו", שאף שסוכות גם כן זכר ליציאת מצרים אך הוא זכר להחסד שנעשה על פי זכות בני ישראל כו', ובוזה מיושב קושיות הטור¹³.

שפת אמת, סוכות, תרל"ח, ד"ה בגמרא לך:

בגמרא "לך ה' החסד כו'", מעיקרא 'תשלם לאיש כמעשהו', ולבסוף 'לך ה' החסד כו'¹⁴. דאיתא "עלה במחשבה לברוא במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מידת הרחמים"¹⁵, וכל זה מתקיים בחג הזה אחר ימי הדין, הקב"ה מפיס את בני ישראל בחג הסוכות, לאשר בני ישראל הם מוכנים לקבל המשפט וכל איש ישראל מסכים למשפטי ה' אמת, ולכן זוכין אחר כך למידת החסד והרחמים¹⁶. ואמת שיש משפט גם במידת החסד, דהיינו לשפוט האדם אם יכול לקבל החסד כראוי שלא לבוא לידי גסות כו'. ומשפט זה מיוחד רק לבני ישראל, לכן איתא כי המשפט נגמר בשמיני עצרת¹⁷, והוא משפט הנ"ל בבחינת החסד כמו שכתבנו.

שפת אמת, סוכות, תרמ"ו, ד"ה ביום השמיני:

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (במדבר כט, לה). במדרש פינחס דורש "תחת אהבתי ישטנוני ואני תפילה" (תהלים קט, ד), עיין שם¹⁸. כי הנה בחג הסוכות ידו פתוחה לקבל

¹² רעיון זה מובא בדברי השפת אמת גם במקומות נוספים – תרל"ז, ד"ה מה יקר; תרמ"ב, ד"ה כתיב מן; תרמ"ח, ד"ה וכתוב אי.

¹³ טור, אורח חיים, סימן תרכה: "ואע"פ שיצאנו ממצרים בחודש ניסן, לא ציוונו לעשות סוכה באותו הזמן".

¹⁴ תלמוד בבלי, ראש השנה, דף יז ע"ב.

¹⁵ בראשית רבה, יב, טו.

¹⁶ רעיון דומה מובא בדברי השפת אמת גם במקומות נוספים – תר"נ, ד"ה סוכות הוא.

¹⁷ זוהר, צו, דף לא ע"ב.

¹⁸ במדבר רבה, כא, כד: "ביום השמיני עצרת", זהו שאמר הכתוב 'תחת אהבתי ישטנוני ואני תפילה'. את מוצא בחג ישראל מקריבין לפניך שבעים פרים על שבעים אומות, אמרו ישראל: ריבון העולמים הרי אנו מקריבין עליהם שבעים פרים והיו צריכין לאהוב אותנו והם שונאין אותנו, שנאמר 'תחת אהבתי ישטנוני', לפיכך אמר להם הקב"ה: עכשיו הקריבו על עצמכם – 'ביום השמיני עצרת תהיה לכם והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר בן בקר אחד איל אחד'. משל למלך שעשה סעודה שבעת ימים, וזימן כל בני אדם שבמדינה בשבעת ימי המשתה. כיוון שעברו שבעת ימי המשתה, אמר לאוהבו: כבר

שבים, והיא הדירה והמקום שהקב"ה נותן לבעלי תשובות... ויש ה"א עילאה בחינת תשובה, והוא הסוכה; ויש ה"א תתאה, בחינת תפילה¹⁹... בבחינת התפילה מיוחד רק לבני ישראל, וזהו "עצרת תהיה לכם", דייקא. ובבחינת התשובה יש התקרבות גם לשאר האומות, אבל ה"א תתאה בחינת התפילה נשאר רק לבני ישראל²⁰.

שפת אמת, סוכות, תר"נ, ד"ה סוכות הוא:

סוכות הוא מידת אהרן, דענני כבוד בזכותו. והעניין הוא כמו שכתוב (שמות יג, יז) "ויהי בשלח כו" – שעל ידי שיצאו קודם הזמן לכן הוצרכו להסב דרך המדבר "פן ינחם כו", דאם היה הגאולה כמאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה – היה גאולה שלימה, אך בני ישראל לא היה בכוחם לסבול הגלות, ולכן שיתף משה רבינו ע"ה את אהרן להיות הגאולה בחדש ה' אפילו קודם הזמן, בחפזון. וזהו שכתוב (שמות יט, ד) "ואשא אתכם על כנפי נשרים" כמו שפירש רש"י שם²¹. ועל זה כתיב (ויקרא כג, מג) "למען ידעו כו' כי בסוכות הושבתי" – שהיה בחדש עליון. וכן הוא אחר ראש השנה ויום הכיפורים שהם ימי דין, וה' יתברך משתף מידת החדש והרחמים ומגן עלינו בחג הסוכות בחדשו הגדול.

יצאנו ידינו מכל בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא בשר או של דג או ירק, כך אמר הקב"ה לישראל: 'ביום השמיני עצרת תהיה לכם' – גלגלו במה שאתם מוצאים בפר אחד ואיל אחד¹⁹. מאור ושמש, במדבר, רמזי רות, ד"ה ולנעמי מודע: "ונראה לפרש מקראי קודש אלו על דרך רמז. כי הנה איתא בספרים הקדושים שנעמי' מרמז ל'נועם עליון' – עולם התשובה – מידת בינה המרומז לה"א עילאה שבשם הויה ברוך הוא. ורות מרמזת למידת מלכות – ה"א תתאה. והנה כל עבודתינו בעסק התורה והתפילה – לתקן את ה"א תתאה מידת המלכות, להמתיק הדינים ולהשפיע עליה חסדים גדולים מאורות העליונים, וזאת על ידי התשובה שעושים אומה הישראלית – בזה מעוררים את עולם התשובה מידת בינה המרומז לה"א עילאה להשפיע רחמים גדולים על הכנסת ישראל²⁰. בפסקה זו מבאר השפת אמת את היחס בין סוכות לשמיני עצרת. את דבריו ניתן לסכם בצורה הבאה: סוכות=תשובה=מקוה=אומות העולם=ה"א עילאה, שמיני עצרת=תפילה=ים=ישראל=ה"א תתאה.

²¹ רש"י לומד מדימוי הגאולה לנשיאה על כנפי נשרים את הניסיונות שבגאולה, וזה לשונו: "על כנפי נשרים" – כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף אחר פורח על גביו – לכך נותנן על כנפיו, אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בכני. אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' (שמות יד, יט-כ), והיו מצרים זורקים חיצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם".